

ПЕДАГОГИКА ИЛИМДЕРИ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCE

Төрөбаева Д.К.

**МЕДАЙЫМДАРДЫН КЕСИПТИК КОМПЕТЕНЦИЯЛАРЫ ЖАНА АЛАРДЫ
КАЛЫПТАНДЫРУУ МАСЕЛЕЛЕРИ**

Төрөбаева Д.К.

**ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ МЕДСЕСТЕР И ВОПРОСЫ ИХ
ФОРМИРОВАНИЯ**

D.K. Torobaeva

PROFESSIONAL COMPETENCE OF NURSES AND THEIR FORMATION

УДК.614.25:373.9

Бул макалада болочок медайымдардын кесиптик компетенцияларын калыптандыруу модели каралган. Билим берүүнүн максаты орто кесиптик окуу жайында окутуу процессинде болочок медайымдарды өзгөрүлмө чөйрөгө социалдашууга жана илимий-техникалык прогресстин жетишкендиктери менен тааныш болууга, өз кесибинде иштөө жөндөмдүүлүктөрүн калыптандырууга даярдоону жүзөгө ашыруу болуп саналат. Болочок медайымдардын жалпы кесиптик компетенцияларын калыптандыруу моделин түзүүдө адистиктин өзгөчөлүгүн эске алуу зарыл. Анткени медициналык ишмердүүлүк өзүнүн спецификалык өзгөчөлүктөрүнө ээ.

Негизги сөздөр: компетенция, мотивациялык, модел, көндүм, коммуникативдик, диагностикалык, маалыматтык.

В этой статье рассмотрена модель формирования профессиональных компетенций будущих медицинских сестер. Цель образования в средних специальных учебных заведениях в процессе обучения социализация и знакомство с достижениями научно-технический процесса, осуществление в своей профессии подготовки формирования профессиональных навыков. Нужно помнить о профессиональных особенностях в модели формирования профессиональных компетенций будущих медицинских сестер. Так как медицинская деятельность имеет свои специфические особенности.

Ключевые слова: компетенция, мотивация, модель, навык, коммуникативный, диагностика, информационный.

This article deals with the models forming professional competences of future medical nurses. The aim of giving education in colleges or institutes is to form the future nurses in any case or in changeable situations and to know the development of scientific technical progress, to further them in their future profession. Its necessary to pay attention to the especially of the profession in order to form the model of the future nurses professional competitions. Because there is a specific especially in medicine.

Key word: competence, motivation, model, skill, communication, diagnostics, information.

Бүгүнкү күндө болочок медайымдарды даярдоодо адистин моделин түзүп алуунун мааниси чоң.

Е.А.Климов кесиптин беш түрүн белгилейт: “адам-жаратылыш”, “адам-техника”, “адам-белги системасы”, “адам-адам”, “адам-чыгармачыл образ”. “Медайым” кесибин Е.А. Климовдун бөлүштүрүүсүндөгү “адам-адам” мамилесинин классикалык мисалында кароого болот жана бул адистик адамдан “интерсоциалдык жөндөмдүүлүктү” талап кылат. Ушул жөндөмдүүлүктөр: “... адамдар ортосундагы өз ара аракеттешүүнү камсыз кылган натыйжалуу таасир этүүчү карым-катнашты түзгөн, биргелешкен иш-аракеттерди уюштурган бардык жеке сапаттар кирет -деп аныктаган.

Аларга төмөнкүдөй сапаттардан турган кесиптик жөндөмдүүлүктөрдүн комплекстери да киргизилген:

- акыл жөндөмдүүлүгүнүн жогорку деңгээли;
- жогорку идеялык жана моралдык кулк-мүнөз;
- уюштуруу жөндөмдүүлүгү;
- башка адамдын ички абалын бат жана туура түшүнүү жөндөмдүүлүгү;
- адамдарга таасир этүүчү каражат катары сөздү колдонуу жөндөмдүүлүгү;
- бир эле убакытта бир топ объектерге көңүл бөлүү жөндөмдүүлүгү;
- окуучунун мындан аркы жүрүм-турумун жана өнүгүүсүн алдын ала мүмкүн болушунча сезүү жөндөмдүүлүгү (2).

Э.Ф. Зеер адистин келечектеги кесиптик калыптанышын аныктоодо, анын төмөнкүдөй негизги өсүү баскычтарын бөлүп көрсөтөт: кесиптик ниетти калыптандыруу; кесиптик даярдоо, айланадагы шарттарга кесиптин ийкемделиши жана кесиптештирүү, ошондой эле кесиптик чыгармачыл ишмердүүлүктө башкаларга караганда шамдагай интегралдык психологиялык жаны пайда болуулардын негизинде инсандын өзүн-өзү турмушка ашыруусу, толук иш жүзүнө ашыруу болгон учурдагы кесиптик чеберчилик (4).

Адис даярдоо татаал педагогикалык процесс катары окутуучу менен студенттин өз ара таасир этүүлөрү аркылуу ишке ашат.

Окутуучу жана студент – бул окуу процессинин эки звеносу (1-звено – окутуу субъектиси, 2-звено–окутуу объектиси). Окутуучунун кесиптик даярдыгынын сапатынан жана кесиптик компетенттүүлүк деңгээлинен келечектеги адистин кесиптик калыптанышы, өлкөнүн интеллектуалдык потенциалынын өнүгүүсү көз каранды. Эгерде окутуучу материалды чыдамдуулук менен жана жеткиликтүү түшүндүрсө, көрсөтмө куралдар менен пайдаланса, ар качан студенттер менен өз ара жагымдуу байланышта болсо, практика көрсөткөндөй студенттер эң жакшы билимдерге жана жыйынтыктарга жетишишет, эгерде окутуучу сабак өтүп жаткан учурунда студенттер менен жагымдуу психологиялык байланышта болбой, жалаң эле материалды айта берсе, угуучуларды тажатып жиберип, көпчүлүк студенттерге материал түшүнүксүз сезилиши мүмкүн. Окутуучу студенттин мүмкүнчүлүгүн ача билиши керек. Ал үчүн окутуучу жогору педагогикалык чеберчиликке ээ болушу шарт.

Окуу жайлардын негизги милдеттеринин бири студенттердин кесиптик даярдыгынын сапатын жогорулатуу. Болочок адистин кесиптик компетенттүүлүгү анын кесиптик ишмердигинин процессинде түзүлөт, өнүгөт, баралына жетет. Бирок адистин жалпы кесиптик жана кесиптен сырткаркы мүнөзгө ээ болгон сапаттары, аны кесипке үйрөтүп жаткан – студенттик мезгилде эле өнүктүрүлөт. Адистин мындай сапаттарын окуу планындагы бардык дисциплиналарды үйрөнүүдө калыптандырууга болот.

Орто окуу жайда окуган убак болочок адистин инсандык сапаттарынын калыптануусунун татаалдыгы менен мүнөздөлөт. Адистин баалуулугу анын канча көлөмдө маалыматты жаттап жана билип алганынан куралбайт, анын жеке инсандык өнүгүүсүнөн жана алган билимдеринен, көндүмдөрүнөн практикада кандай колдонгондугунан. Глобалдашуу жана маалымат технологияларынын өнүгүү шартында, студенттин активдүү позициясы өзүнүн инсандыгына, келечектеги кесиптик ишмердүүлүгүнө караганда өзүнүн өнүгүүсү үчүн өтө зарыл мобилизациялоочу фактор болуп саналат.

Окутуунун бардык этабында медициналык колледжде билим алуу студенттен максаттуу багыты, системалуу, пландуу, ырааттуу ишти талап кылат. Болочок кесибине үйрөнүү, кесибине болгон оң көз караш жана мотивация кесиптик кызыкчылыктын пайда болуусу менен башталат. Ага студенттердин аң-сезимине ар кандай ыкмалар менен таасир этүүнүн жардамы аркылуу тандалып алынган кесиптин орчундуу экендигин түшүндүрүү жолу менен жетишилет. Орто окуу жайларда адистерди сапаттуу даярдоо студенттердин окуу жайга келген биринчи күнүнөн башталат. Биринчи эле сабакта студенттерди, алардын келечек кесибинин өзгөчөлүгү менен

тааныштырып жатып, окутуучулар аларды кесиптик билимдер, билгичтиктер жана көндүмдөрдү өздөштүрүүгө, өз алдынча билим алууга жана өзүн-өзү жетилтүүгө психологиялык жактан даярдай башташы зарыл. Окуу-тарбия процессинде студенттерде келечек кесибине карата (кызыкчылык, ага ык алуу) оң мамиледе болуусун, өзүн өзү инсан катары жана болочок адис катары өнүктүрүүнү, кесибине боюнча квалификациясын жогорулатууга далалаттануу аракетин калыптандыруу керек.

Бүтүрүүчү жалпы адамзаттык баалуулуктарды билген жана түшүнгөн учурда гана, коомго кызмат кыла алат. Адам белгилүү сапаттарга ээ болуу менен, башка адамга, коомго, айланасындагы бардык нерселерге адептүү мамилени көрсөтө алат. Бийик адеп-ахлактуу сапаттары менен адам, бардык учурда башка адамды түшүнүүгө, пикирин угууга, өзүнүн кылган ишине жоопкерчиликтуу болууга, кесибинде катачылык кетирбөөгө умтулат. Ал үчүн медайымдар инсан катары жогору маданияттуулукка ээ болушу керек. Алар: руханий сезимине, кесибине берилгендик, адамдарды түшүнө билүү, айланадагылардын пикирин уга билүү, тилектеш болуу, оор мезгилде адамга жардам көрсөтүү ж.б.у.с.

Кесиптик орто окуу жайлары болочок адистерди инсан катары ар тараптуу өнүгүүсү үчүн зарыл шарттарды түзүүгө милдеттүү. Ошондуктан болочок адистерди компетенттүү кесипкөй катары калыптандыруу үчүн кесиптик орто окуу жайлары окуу процессин социалдык-тарбиялык компонентин, студенттик өз алдынча башкарууну өнүктүрүүнү, студенттердин коомдук уюмдардын, спорттук жана чыгармачылык клубдардын ишине катышуусуна, илимий студенттик коомдорду өнүктүрүүгө көмөктөш болууга милдеттүү.

Кесиптик даярдык гана адистин активдүүлүгүн жогорулатууга, келечектеги мээрбан эжененин кесиптик ишмердүүлүгүнүн ыкмаларын өздөштүрүүсүнө жана анын инсан катары өнүгүүсүнө, калыптануусуна өбөлгө болот.

Орто окуу жайларда компетенттүүлүк багытта билим берүү медайымдарда кесиптик-медициналык билгичтиктерди калыптандырууга багытталган.

Болочок мээрбан эженин кесиптик компетенттүүлүгү анын билимдүүлүгү жана билгичтиги менен аныкталат.

Билимдүүлүк-деп, кесипке тиешелүү түрдүү (биздин адистикте медициналык) тармагын окуп үйрөнүү, өздөштүрүү менен атайын даярдыктан өтүүнү айтабыз.

Социалдык-гуманитардык, психологиялык-педагогикалык жана атайын (предметтик) билимдер-жалпы кесиптик компетенттүүлүккө зарыл, бирок жетишээрлик эмес болуп саналат. Алардын көпчүлүгү, айтсак, теориялык жана методикалык билимдер интеллектуалдык, практикалык билгичтик менен көндүмдүн жаралышына өбөлгө түзөт. Ошондуктан, билимдүүлүк менен билгичтикти практика жүзүндө шарттуу түрдө бөлүп карашат.

Билимдер көндүмдөрдүн калыптануусуна негиз болот.

Көндүм (навык) – көп жолку кайталоолордун натыйжасында адамдын практикалык жана акыл аракеттерди автоматтык деңгээлде аткарууга жетишүүсү.

Болочок медайым алган билимдерин практикада колдонуу көндүмдөрүнө ээ болуу аркылуу адис катары калыптанат.

Билгичтик-деп, түрдүү кырдаалда алган билимине таянып алдында пайда болгон маселени тез, так чечүү жана маселени чечүүгө дайыма даяр боло алгандын айтабыз.

Билгичтик - бул социалдык-психологиялык кубулуш. Билгичтиктин структурасына билим жана көндүм кирет. Алар билгичтиктин калыптанган деңгээлин көрсөтөт, алардын талдоосунун жана баа берүүсүнүн чегин көргөзөт.

Азыркы учурда модернизацияланып жаткан орто кесиптик билим берүүнүн негизги милдети болочок адистердин кесиптик компетенттүүлүгүн ар тараптан калыптандыруу болуп саналат. Анткени коомдогу саясий-экономикалык өзгөрүүлөр, социалдык өнүгүү медайымдардын алдына жаңы милдеттерди коюуда. Андай милдеттерди экиге бөлүп кароого болот: бөтөн өлкөнүн саламаттык сактоо тармагында иштеп калуу мүмкүнчүлүгү жана андагы талаптын жогорулугу, технологиялык прогресс, маалымат технологиясынын өнүгүшүнөн маалыматтын тез өзгөрүп өнүгүшү адистин такай өз билимин өркүндөтүп туруу талабынын өсүшү.

Азыркы билим берүү системасындагы өзгөрүүлөр болочок медайымдын адистикке жөндөмдүүлүгүн жана анын орто кесиптик адистигинде компетенттүү болушун талап кылат. Бүгүнкү билим берүүнүн негизги максаты-болочок медайымдардын мамлекетке жана коомго пайдалуу болууга ар тараптан даярдоо, жалпы кесиптик жана инсандык компетенттүүлүгүн калыптандыруу, өз алдынча билим алуу ишмердүүлүктөрүнө ээ болуу саналат.

Ушул аталган экинчи милдетти чечүү үзгүлтүксүз билим берүү менен байланыштуу.

Анткени маалымат технологиясы өнүккөн шарттар маалымат, (билим) өтө тез көбөйүп жаткандыктан 5-6 жылда бүт кесиптик билимдер жаңылашып жатат. Мындай абал кесиптик билим берүүдө болочок адистин өз алдынча өз кесиптик жагынан өзүн даярдоону, өз алдынча көп окуп, көп изденүүнү талап кылууда.

Маалымат технологиясы өнүккөн шартта билим берүү болочок адис ээсин өз кесибин өздөштүрүүгө зарыл болгон билимдер, көндүмдөр жана билгичтиктер менен куралдандыруу үчүн, өз алдынча окуп-үйрөнүү жана өз алдынча билим алуу мүмкүнчүлүгүн камсыздаган даярдыктарды күчтөнтүү, зарыл каражаттар (окуу куралдары ж.б.) менен камсыздоо зарылдыгын жаратып олтурат.

Акыркы жылдарда үзгүлтүксүз билим берүүгө өтүү жүрүп жатат. Үзгүлтүксүз билим берүүнүн маселелери Б.С. Гершунский, Н.Ф. Гейжан ж.б. илимий изилдөөлөрүндө чагылдырылган (3).

В.Г.Онушкин үзгүлтүксүз билим берүүнү, эки негизги этаптан турган жалпы, бирдиктүү процесс катары түшүнүп; а) эмгек ишмердүүлүгүнө алып келген окутуу жана тарбиялоо, б) кийинки билим берүү, коомдук өндүрүш тармагында атайын түзүлгөн мекемелерде жана коомдук-практикалык ишмердүүлүктө окуунун мезгилдеринин алмашуусунда курулгандыгын бөлүп көрсөтөт (2).

Ю.В.Уккенин ою боюнча, үзгүлтүксүз билим берүүнүн милдети, инсандын кызыгуусун, демилгелүүлүгүн табуу үчүн, анын интеллигенттүү, эрктүү, моралдык потенциалын калыптандырууга мүмкүн болгон шарттарды түзүүдөн турат.

Бул инсандын ишмердүүлүккө эмоционалдык мамиле жасоосу жана аны ишке ашыруу боюнча өз алдынча аракеттердин болушун талап кылат. Үзгүлтүксүз билим берүүнүн системасында базалык билим берүү зор мааниге ээ, б.а. кесипке даярдоонун негизин түзгөн максаттар жана принциптер билим алууда адистин кесиптик компетенттүүлүгүнүн калыптанышына бир кыйла күчтүү таасир этет. Мындан кийин базалык билим берүү өзүнүн милдеттерин качан гана базалык милдеттер жакшы аткарылган учурда гана аткара алат.

Бүгүнкү күндө болочок медайымдардын жана кесиптик компетенцияларын калыптандыруу өтө маанилүү экендиги көңүлгө тутулуп, медициналык орто окуу жайларда студенттерди болочок кесибине ар түрдүү жактан даярдоого көбүрөөк көңүл бурулат. Бирок, кесиптик даярдоо канчалык идеалдуу курулбасын, окуу жайын бүтүү, кесипке жарактуу жана кесипке толугу менен ишеничтүү ээ болгон адисти азырынча дагы деле канаттандыраалык болбой жатат. Бул жерде көп нерсе адистердин эмгегин уюштуруудан, алардын кесипке болгон адаптациялануунун ийгиликтүү жүрүшүнө көз каранды. Жалпысынан кесипке адаптациялануу учурунда жаш адистин өз алдынча ишмердүүлүгүнө даярдыгынын жана кесиптик жарамдуулугунун, кесибин туура тандагандыгын, өз кесибин туура тандагандыгына ишенимдүүлүгүнүн калыптануусу аяктайт.

Медайымдардын ишмердүүлүгүнүн өзгөчөлүктөрүнө жана ишмердүүлүгүнүн компоненттерине негизденип аларды калыптандыруунун моделин аныктоого болот.

Медайымдардын медициналык компетенцияларын калыптандыруу модели төмөндөгү компоненттердин биримдигинен турат: мотивациялык – максаттуулук, маалыматтык-мазмундук, ишмердүүлүк-процессуалдык, рефлексиялык – баалоо жана диагностикалык – түзөтүү. Ар бир компонент өзүнүн максатына, тапшырмасына, мазмунуна ээ.

Мотивациялык – максаттуулук компоненти окуп-үйрөнүүгө жана келечектеги кесиптик-медициналык ишмердүүлүккө туруктуу таанып-билүү

мотивациясынын өнүгүшүн максаттайт, аны ишке ашырууга түрткү берүүчү күчтөрдүн, умтулуулардын, инсандык дөөлөттөрдүн, максат коюуларынын биримдиги менен шартталган жана келечектеги кесиптик ишмердүүлүгүн аңдап-түшүнгөн зарылчылыкты, кесиптик багыттуулуктун калыптандыруусун шарттайт.

Маалыматтык-мазмундук компонент медициналык предметтердин интеграциясынын негизинде алынган билимдердин жана билгичтиктердин бүтүндүк системасы катары өздөштүрүүсү.

Медициналык компетенцияларды калыптандыруу процессиндеги ишмердүүлүк – медициналык процедураларды аткаруунун технологиялык билгичтиктерин өнүктүрүүнү максат кылат.

Рефлексиялык – өз ишмердигин, жүрүм турумун талдоо.

Диагностикалык – өз ишмердигине баа берүү, башкалардын аракетин баалоо.

Инсандык компетенциялар – өз алдынчалык, активдүүлүк, медициналык ойломго ээ болуу, долбоордук, изилдөөчүлүк, рефлексивдик-баалоо компетенцияларды калыптандыруу болуп саналат.

Болочок медайымдарды адис катары даярдоо төмөндөгү кесиптик компетенцияларды калыптандыруусун жана өркүндөшүн камсыз кылышы керек:

- коомдогу жана мамлекеттеги идеологиялык, моралдык, адеп-ахлахтык баалуулуктарды билүүнү камтыган **баалуулуктар**;

- өмүрүнүн аягына чейин өз квалификациясын жогорулатуу жөндөмдүүлүгүн камтыган **билим берүүчүлүк**;

- маалыматтык ресурстарды билүүнү, аларды табуу жана жумушта колдонуу үчүн алып чыгууну камтыган **маалыматтык**.

- коллективде иштөөнү жана жашоону билүү, чет тилди билүүнү камтыган **коммуникативдик**.

- тандап алган кесиптик ишмердүүлүк тармагындагы билимин, билгичтигин жана көндүмдөрүн, пайда болгон көйгөйлүү маселелерди чече алуусун, маселе кое алышын, план иштеп чыгышын жана алардын аткарылышын камсыздоону камтыган **кесиптик**.

Жогоруда айтылгандардан бүгүнкү күндүн медайымдары төмөндөгүдөй кесиптик жана инсандык сапаттардын ээси болушу зарыл: кесиптик ишмердүүлүк үчүн зарыл болгон билгичтиктерге жана көндүмдөргө ээ болуу, заманбап ой жүгүртүүсүн өнүктүрүү, коммуникативдик билгичтиктерге, өз алдынча билим алууга, өзүнүн окуу ишмердигин уюштуруу көндүмдөрүнө ээ болуу ж.б.

Жыйынтыктап айтканда, болочок медайымдардын кесиптик компетенцияларын калыптандыруу үчүн орто кесиптик окуу жайларда модулдук системада билим берүүнү ишке ашыруу аркылуу окутуунун жаңы технологияларын кеңири колдонуу жана медайымдардын кесиптик компетенцияларын өркүндөтүү багытында орууканаларда практикалык иштерди аткарууну такай жүргүзүп баруу зарыл.

Адабияттар:

1. Байденко В.И. Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения. Методическое пособие. - М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. - 72 с.
2. Огушкин В.Г., Кулюткин Ю.Н. Нерерывное образование – приоритетное направление науки. М-1989 - №2.
3. Гершунский Б. С. Педагогическая наука в условиях непрерывного образования. [Текст]: Советская педагогика, 1987 - № 7.- С. 57-62.
4. Климов В.А. Путь в профессию. [Текст]: / В.А. Климов. – Л.: Знание, 1974. - 246с.
5. Зеер Э.Ф. Компетентностный подход к модернизации профессионального образования [Текст] / Зеер Э.Ф., Сыманюк Э.В. Высшее образование в России. №4.2005. - С. 23-30.

Рецензент: д.пед.н., профессор Добаев К.Д.